

Мікола Мікуліч, Паэзія рэчаіснасці. У свеце Максіма Танка, Мінск 2001, сс. 126

Творчасць народнага паэта Беларусі, лаўрэата Ленінскай прэміі Максіма Танка з'яўляецца адной з тых каштоўнасных дамінант, на якіх выходзіла беларускае грамадства, яго маладое пакаленне. Таму зусім натуральна, што ў крытыка і літаратуразнаўцы М. Мікуліча асоба выдатнага паэта выклікае не толькі прафесійны, але і духоўна-чалавечы інтарэс. Лагічным працягам дзвюх папярэдніх кніг даследчыка – *Максім Танк і сучасная беларуская лірыка* (1994) і *Максім Танк: На скразняках стагоддзя* (1999), прысвечаных жыццю і творчасці мастака, з'явілася наступная.

Вялікі і неабдымны, трапяткі і чысты, высокі і духоўны свет паэта... Гэтую думку крытык сцвярджае ва ўсіх чатырох раздзелах сваёй кнігі. У першым з іх – *Паэзія рэчаіснасці* – аўтар зазначае, што творчасць Максіма Танка ішла ад жыцця, ад цяжкой заходнебеларускай рэчаіснасці, якая была цесна звязана з працай і ахвярай нацыянальна-вызваленчай барацьбой. М. Мікуліч падкрэслівае духоўна-матэрыяльную, змештава-фармальную цэласнасць творчасці М. Танка.

Звяртаючы на сябе ўвагу прыведзеныя ў кнізе выказванні пра паэзію М. Танка 30-х гадоў С. Каліны, П. Броўкі, Я. Станкевіча. Яшчэ ў 1936 годзе газета *Наша воля* пісала: *Танк можа стацца вялікім песняром Беларусі, калі не забудзе аб найважнейшай умове – згушчаць чым найбольш думку на палатне вобразу* (с. 10). Пазней, як зазначае даследчык, гэтая ўмова стала адным з вядучых духоўна-мастацкіх прынцыпаў паэта. Аналізуючы яго далейшы творчы шлях – 40-50-ыя гады, – М. Мікуліч не ўнікае і адмоўных, палемічных выказванняў (напрыклад, з успамінаў С. Хмары), дае ім вывераную, аб'ектыўную ацэнку, падкрэсліваючы, што М. Танк заўсёды заставаўся вельмі сціплым, памяркоўным і непрэтэнцёзным чалавекам.

Сапраўдны росквіт творчай індывідуальнасці паэта прыпадае на 60-90-ыя гады (зборнікі *Мой хлеб надзённы*, *Глыток вады*, *Перапіска з зямлёй*, *Дарога, закалытаная жытам* і інш.). Вядома, каб пісьменнік адбыўся ў літаратуры, яму пажадана мець яркую, насычаную біяграфію.

Жыццёвы шлях М. Танка быў няпростым, поўным нягод і выпрабаванняў і ў той жа час шчаслівым, *плённа-выніковым на ідэйна-мастацкія пошукі і здабыткі, творчыя дасягненні* (с. 21). Паэт у сваім жыцці кіраваўся высокімі духоўна-маральнымі нормаў і крытэрыямі, быў шчырым і чутлым, сціплым і сумленным, аб чым сведчаць яго шматлікія дзённікавыя запісы, прыведзеныя на старонках кнігі, а таксама ўспаміны пісьменнікаў і ацэнка яго творчасці А. Лойкам, У. Гніламёдавым, У. Конанам і інш. Адзначаючы глыбокую ўлюбёнасць М. Танка ў навакольнае жыццё, даследчыкі ягонай спадчыны падкрэслівалі, што ў яго паэзіі *духоўнае і матэрыяльнае раўнацэнны, утылітарнае ўзнімаецца да рангу высокай духоўнасці* (с. 23). Сапраўды, у творчасці М. Танка знайшлі сваю паэтызацыю як звычайныя сялянскія рэчы, прылады і прыстасаванні – плуг, сякера, каса і інш. (*Мне пагаварыць бы...*), так і найвышэйшыя духоўна-гістарычныя каштоўнасці (*Літанія* і інш.).

Разглядаючы ў цэлым творчы шлях паэта і канкрэтныя яго вершы, напоўненыя глыбокім філасофска-аналітычным асэнсаваннем жыцця і чалавека, высокім гуманістычным зместам і грамадзянска-патрыятычным пафасам, М. Мікуліч сцвярджае, што паэзія М. Танка шырока раскрыла асаблівасці нацыянальнага характару, гістарычнага шляху і лёсу беларускага народа, выявіла багацце яго гісторыі і культуры, абгрунтавала паўнапраўнае месца беларусаў у еўрапейскай супольнасці.

М. Мікуліч выкарыстоўвае ў кнізе багаты фактаграфічны матэрыял. Так, расказваючы пра сяброўства М. Лынькова і М. Танка (раздзел *Гэта было, камісар...*), якое, на думку крытыка, трывалілася на высокіх душэўна-чалавечых прынцыпах, свабодзе пачуццяў, мастацкім таленце двух пісьменнікаў, ён змяшчае лісты М. Танка да М. Лынькова, выяўленыя ў сховішчах Беларускага дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва. Лісты пісаліся ў розны час і ў розных абставінах: дзелавыя і лакальныя – у 1942 годзе з Ульянаўска, дзе М. Танк вучыўся на малодшага камандзіра, з Новай Беліцы і Маладзечна – у 1944 годзе, у канцы вайны... Цеплыней і шчырасцю прасякнуты лісты 60-ых гадоў (пісаліся з Нью-Йорка і Барвіхі). Яны ў той ці іншай ступені закраналі актуальныя праблемы развіцця літаратуры, бягучыя палітычныя варункі, а найперш грунтаваліся на сяброўскіх узаемадачынненнях пісьменнікаў.

Асаблівая лучнасць звязвала М. Танка з Л. Геніюш (раздзел *Вы ўсім, усім дарагі...*). Першая сустрэча двух паэтаў адбылася ў кастрычніку 1966 года. М. Мікуліч аналізуе духоўна-псіхалагічную і мастацка-творчую сувязь Л. Геніюш з выдатным паэтам. *Я ніколі не пераставала следкаваць за Вашым літаратурным дытаннем*, – прызнавалася Ларыса Антонаўна ў адным з лістоў 1967 года. Ды і пісаць Л. Геніюш пачала, як падкрэслівае аўтар, пад непасрэдным уплывам *духаносна-змагарнага слова* М. Танка давераснёўскага перыяду. *Мяне захапляла барацьба ў Вашых вершах, і жылая, адвечна сялянская іх беларускасць. Я аглядалася вакол і адчувала тое самае. Вы шмат чаго тады абудзілі ў маім неспакойным сэрцы...*, – сцвярджала паэтка ў лісце ад 22 снежня 1982 года.

У гэтым раздзеле крытык падае колькі невядомых лістоў Л. Геніюш да М. Танка (з хатняга архіва народнага паэта), падкрэслівае, што паэтка *гутарыла* з М. Танкам *абсалютна шчыра і адкрыта, гранічна-даверліва і споведна*. З гэтай пералістоўкі шматгранная асоба М. Танка паўстае яшчэ больш велічнай і прыгожай: *Я сьняня нейк вельмі прыціхла. Гэта ад Вашай тонкай і паслядоўнай даброты, Максім Танк* (с. 58). Гэтае імя было для Ларысы Геніюш нібы сімвалам (а, можа, нават і больш – гарантам!) сілы духу, праўды, веры... Таму і пісала яна да паэта *з пашанай і падзівам*, таму і радавалася самому факту існавання гэтага чалавека – *Я рада, што Вы ёсць* (с. 60)...

Эпіграф *Хто хоча зразумець паэта, той мусіць наведаць паэтаву Радзіму* (Ё. В. Гётэ), узяты да апошняга чацвёртага раздзела кнігі *Шумяць нарачанскія сосны*, як нельга лепш раскрывае яго сэнс. *Паэтава Радзіма* для аўтара кнігі з'яўляецца нечым светлым і святым. І сумным, тужлівым. Сумным, паколькі ўжо няма самога паэта. Бо з М. Танкам *тут усё ці амаль усё было даступным і зразумелым, знаёмым і блізкім, мела нейкі дадатковы сэнс і значэнне. З ім добра і свежа дыглася, шмат і глыбока думалася, далёка і прасторна бачылася* (с. 119). Таму і спіскаецца тужліва сэрца пры наведванні могільніка, дзе ў канцы спежкі стаяць два велічныя, жалобна-чорныя крыжы – на магілах Максім Танка і яго вернай спадарожніцы і сяброўкі Любові Андрэеўны. *Нечая светлая душа ўжо сагрэла сваім цяплом гэты святы для мяне лапкі зямлі*, – заўважае М. Мікуліч, убачыўшы там яркі букет жывых чырвоных кветак.

Сваё светла-сумнае пачуццё замілаванасці да Нарачаншчыны аўтар здолеў перадаць і чытачам, таму што адкрываў і пазнаваў гэтую зямлю *з пачуццём непадробнай шчырасці і цеплыні, глыбокай павагі і любові, несучы ў душы светлы і высокі вобраз яе выдатнага сына* (с. 119). Больш за тое, ён упэўнены, што душа паэта, песняра Нарачы, жыве менавіта тут –

дзе ж ёй яшчэ жыць, як не ў гэтай... гулкай баравіне, перасыпанай елкамі ды бярозамі, асінамі ды алешынамі, таямніча прымружанай, вогкай, азёрнай далечы, хвалючай паднебнай высі (с. 122).

Як упэўнены і ў тым, што душа паэта сваёй *навечнай прысутнасцю* яшчэ больш *упрыгожыла і ўвысакародзіла* і без таго прыгожы і высокародны нарачанскі край.

М. Мікуліча вылучае глыбокая назіральнасць, уважлівасць, здавалася б, да самых нязначных драбніц наваколля (хоць у прыродзе, напэўна, не бывае драбніц), тонкае адчуванне прыроды, разуменне яе, нават паяднанне з ёю. Гэта датычыць усяго: ці то аўтар апісвае вераснёўскую прахалоду дажджу (*Калі ён не сунімаўся даўжэйшы час, тады здавалася, што тут, поруч з возерам, усё, у тым ліку і зямля, і паветра, і неба, пазла вадой* (с. 75), ці то алешыну, якая *тойць у сабе столькі тугі і смутку, што іх, мабыць, хапіла б на цэлы алешнікавы грудок* (с. 89), ці то прыгожую стромную сасну, якая, *горда і саманадзейна азіраючы наваколле, літаральна цешыцца сабою* (с. 89) і інш.

Вельмі многа значылі родныя мясціны для самога М. Танка. Кожны раз, калі ён ехаў на дачу (па ўспамінах сына паэта), абавязкова заязджаў на родны хутар, заўсёды прывозіў вялікую колькасць кніг (свае выданні і тыя, што яму дарылі) для бібліятэкі Сваткаўскай школы, любіў гутарыць з аднавяскоўцамі, хадзіў па ваколіцах, па лесе – *у такія часіны ён неяк выпростваўся, абуджаўся, ажываў, прасвятляўся* (с. 108). Таму абсалютна лагічным і зразумелым робіцца дзённікавы запіс паэта ад 23 студзеня 1975 года: *Прызнацца, самыя неверагодныя задумы ў мяне зараджа-ліся ў маёй глухой Пількаўшчыне. У літаратурных сталіцах я толькі іх пр-вяраў, прымяраў, як вопратку на кірмашы...* (с. 77). Цудадзейная нарачан-ская зямля ўзгадавала народнага паэта Беларусі і цягам доўгіх гадоў натхняла яго на творчасць.

Чарговая кніга М. Мікуліча раскрывае багаты і шматгранны свет Максіма Танка як чалавека і паэта, даследуе вытокі і карані яго па-эзіі, асэнсоўвае месца і значэнне яго творчасці ў беларускай літаратуры, шчыра і маляўніча паэтызуе радзіму народнага паэта Беларусі – нара-чанскі край.

Ала Нікіпорчык
Гродна